

УДК 930 (477)

МАЛОВІДОМІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОЛОГІЇ – ВСЕВОЛОД ЛЕОНІДОВИЧ ЗУЦ

Никоненко Д.Д.

(Національний заповідник «Хортиця»)

У статті висвітлюється життя та діяльність В.Л. Зуца – видатного українського історика та енциклопедичного редактора, професійне становлення якого починалось з археології українських степів.

Ключові слова: В.Л. Зуц, Любимівське пізньоскіфське городище, Українська енциклопедія.

У 2018 р. виповнюється 95 років з дня народження талановитого українського історика, археолога та відомого енциклопедичного редактора Всеволода Леонідовича Зуца (1923 – 2011). Не дивлячись на тривалу та плідну працю вченого, інформація про його життєвий шлях, та особливо молоді роки, тісно пов'язані з українською археологією, вкрай уривчаста. В статті робиться спроба виправити цей прикрий факт та розкрити життєвий та професійний шлях дослідника. Основним джерелом для отримання інформації слугуватиме особиста справа Всеволода Леонідовича, що бережливо зберігається в Інституті

археології НАН України.

В.Л. Зуц народився 14 травня 1923 р. в м. Київ у сім'ї службовця. З 1931 р. по 1941 р. навчався у 25-тій середній школі м. Києва. З початком Другої світової війни був евакуйований в м. Сталіно (сучасний Донецьк), де працював на меблевому комбінаті. У жовтні 1941 р. Всеволод Леонідович був евакуйований на Північний Кавказ у м. Нальчик (Кабардино-Балкарська АРСР), де працював токарем по металу на заводі № 4. Не встигши евакуюватись, з 28 жовтня 1942 р. по 3 січня 1943 р. перебував в окупованому німецькими військами Нальчику. Після визволення території Кабардино-Балкарської АРСР, з 25 травня 1943 р. по 31 березня 1944 р. проживав у с. Нижній Чегем, де працював секретарем прокуратури [1].

У травні 1944 р. В.Л. Зуц повертається до Києва та влаштовується на роботу у фінансовий відділ Управління Південно-Західної залізної дороги. Цього ж року він вступає до історичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчує у 1949 р. з відзнакою. Своєю спеціальністю Всеволод Леонідович обирає археологію. Перший курс студент-історик вимушений прослуховувати на заочному відділенні, поєднуючи навчання з роботою. У вересні 1945 р. Зуц звільняється з робо-

ти в Управлінні залізної дороги і переходить на денне відділення. За час навчання він стає членом президії Наукового студентського товариства, виступає на різноманітних семінарах, університетських та міських конференціях, засіданнях археологічного гуртку факультету з цілою низкою доповідей на археологічну тематику. Доповіді В.Л. Зуца викликають жвавий інтерес та отримують схвальну оцінку серед викладацького складу історичного факультету [6].

Навчаючись в університеті, Всеволод Леонідович проходив практику два польових сезони поспіль (1947-1948 рр.) в Ольвійській археологічній експедиції. Тут він добре засвоює методику і техніку стаціонарних досліджень поселенських пам'яток, яка згодом йому неабияк знадобиться. За характеристикою завідувача кафедрою археології Київського університету, члена-кореспондента Академії наук УРСР Л.М. Славина, – на той час студенту – Зуцу цілком можна було довірити самостійну ділянку досліджень. Вразившись перлиною античної археології Причорномор'я, – Всеволод Леонідович присвячує свою дипломну роботу розкопкам ольвійської хори 1948 р. Державною екзаменаційною комісією його дипломна робота признається однією з кращих на факультеті.

Після завершення навчання випускник отримує від Л.М. Славина відмінну характеристику для вступу до аспірантури Інституту археології АН УРСР [6]. Зуц починає працювати поза штатом в Інституті археології на посаді молодшого наукового співробітника. Ця робота продовжується більше 2,5 років. За цей час молодий позаштатний співробітник встигає взяти участь в кількох експедиційних загонах, одним з яких у 1951 р. став Любимівський загін Бериславської експедиції під керівництвом Л.Д. Дмитрова. Роботи загону тривали з 18 вересня по 30 жовтня 1951 р. і були зосереджені на дослідженні Любимів-

ського городища, – одного з найбільш виразних пізньоскіфських укріплень Нижнього Подніпров'я [2. с. 78].

Перед загоном експедиції стояло одразу кілька завдань: з'ясування стану збереження пам'ятки, плану забудови городища та техніки побудови житлових і фортифікаційних споруд. Окремим завданням було встановлення хронологічних меж існування пам'ятки та при можливості етнічної приналежності його будівників і мешканців. Роботи стали масштабними та успішними. Дослідники розрізали та дослідили вал і рів городища, суцільною 240-а метровою траншеєю зробили розріз з півночі на південь усєї пам'ятки та заклали кілька додаткових розкопів, що дозволили дослідити зольники городища, кам'яну забудову його території. Під час додаткового шурфування виявилось, що за межами укріпленої частини Любимівського городища існувало велике, нині вже забудоване, передмістя. За результатами описаних робіт у виданні «Археологічні пам'ятки УРСР» була опублікована велика наукова стаття у співавторстві Л.Д. Дмитрова, В.Л. Зуца та Ф.Б. Копилова [2].

У 1952 р. В.Л. Зуц змінює сферу своєї діяльності, назавжди полишаючи польову археологію та повністю зосереджуючись на професії наукового редактора. У 1955-1960 рр. В.Л. Зуц працює у Видавництві АН УРСР, де від посади коректора проходить шлях до редактора редакції історії. В цей час за його редакцією виходять монографії М.Ю. Брайчевського, Е.І. Соломоник, К.К. Черниш, М.Ю. Смішка. Він неодмінно редагує матеріали з археології у чисельних збірках Видавництва АН УРСР цих часів.

Починаючи з 1960 р. В.Л. Зуц працює в Головній редакції «Української енциклопедії» – науково-редакційній установі, створеній у 1957 р. Академією наук УРСР. Наступні 25 років життя Всеволод Леонідович пройде в цій організації шлях від

наукового редактора до завідуючого редакцією історії Української радянської енциклопедії [5].

Під керівництвом головного редактора М.П. Бажана В.Л. Зуц доклав чималих зусиль до видання великої кількості енциклопедичних праць, починаючи від 17-ти томної «Української енциклопедії» та «Українського енциклопедичного словника» до окремих галузевих енциклопедичних видань («Політичний словник», «Юридичний словник» та ін.).

Робота над виданнями подібного масштабу була дуже складною та напруженою. Окрім величезного об'єму інформації, давалась взнаки політична кон'юнктура того часу. Наявність "білих плям", заборонених тем, замовчування або викривлене висвітлення певних періодів історії України не могли не позначитися на енциклопедичній роботі [4, с. 204].

Проте, працюючи над наведеними виданнями, полишена колись професія археолога та згадки про роботу в Північному Причорномор'ї не давали Всеволоду Леонідовичу спокою. У 1970 р. колишні напрацювання та нові роздуми нарешті знайшли вихід на шпальтах Українського історичного журналу у статті «Державний лад Ольвії в VI-I ст. до н.е.» [3]

Таким чином, маємо перед собою приклад талановитого та сумлінного історика, який пройшовши складний життєвий шлях, залишив вагомий слід одразу в кількох галузях наукового пізнання. Й хоча, більшу частину свого життя Всеволод Леонідович присвятив редакторській праці – початок його професійної кар'єри археолога досі залишається зразком наукової сумлінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автобіографія Зуца Всеволода Леонідовича // Архів відділу кадрів ІА НАНУ
2. Дмитров Л. Д., Зуц В. Л., Копилов Ф. Б. Любимівське городище рубезу нашої ери // АП УРСР. Т. X. Київ, 1961. — С. 78–100.
3. Зуц В. Л. Державний лад Ольвії в VI-I ст. до н. е. // Український історичний журнал. — 1970. — № 9. — С. 66–73.
4. Зуц В. Л. 50 років «Українській радянській енциклопедії» // Український історичний журнал. — 2008. — № 2. — С. 201–207.
5. Мороз Л. С. Зуц Всеволод Леонідович // Український історичний журнал. — 2011. — № 5. — С. 234.
6. Характеристика вступаючого в аспірантуру Інститута археології АН УРСР тов. Зуца В.Л. // Архів відділу кадрів ІА НАНУ

Никоненко Д.Д. Малоизвестные фигуры украинской археологии – Всеволод Леонидович Зуц. Статья иллюстрирует жизненный путь и профессиональный рост талантливого украинского историка и энциклопедического редактора В.Л. Зуца. Отдельное внимание уделяется археологической составляющей начала его научной карьеры, в частности исследованию Любимовского позднескифского городища.

Ключевые слова: В.Л. Зуц, Любимовское позднескифское городище, Украинская энциклопедия.

Nykonenko D.D. Little-known figures of Ukrainian archaeology - Vsevolod Zuts. The article illustrates the life path and professional growth of a talented Ukrainian historian and encyclopedic editor V.L. Zuts. Special attention is focused on the archaeological component of the beginning of his scientific career, in particular, the study of Lyubimovka Late-Scythian hillfort.

Key words: V.L. Zuts, Lyubimovka Late-Scythian hillfort, Ukrainian Encyclopedia.